

Barns smak

Vad påverkar högstadieungdomars val av skönlitteratur?

Abstrakt

Vilka faktorer är det som påverkar högstadieungdomars val av skönlitteratur? Den här uppsatsen har som syfte att undersöka två faktorer som kan påverka nämligen bokomslag och böckers inledningar. Undersökningarna är genomförda i två åtondeklasser vid Västangård skola i Umeå under höstterminen 2009 och är en fortsättning på ett projekt kallat Barns smak som genomfördes i Umeå Kommun under läsåret 2005/2006.

Undersökningarna består av en läsvaneundersökning, en omröstning där eleverna valt utifrån bokomslag och en omröstning utifrån böckernas inledningar. Undersökningen avslutades med boksamtal i sex grupper.

Uppsatsen visar att bokomslagen spelar stor roll i högstadieungdomars val av skönlitteratur medan det är mer osäkert hur stor roll inledningarna spelar.

English title: Factors that influence teenagers' choice of literature

Innehållsförteckning

Syfte och avgränsningar	4
Metod.....	4
Litteraturgenomgång.....	5
Läsvaneundersökning.....	8
Valet av böcker.....	9
Elevernas val utifrån bokomslag	10
Tabell 1 Elevernas inställning til böckerna baserat på bokomslag	10
Elevernas val utifrån inledning.....	13
Tabell 2 elevernas inställning till böckerna baserat på inledning	13
Boksamtalen	14
Slutdiskussion	17
Litteraturförteckning.....	20

Syfte och avgränsningar

Under mina 15 år som högstadielärare har jag vid många tillfällen mötts av kommentaren ”den här ser tråkig ut” när jag rekommenderat böcker i biblioteket till mina elever. Boken jag just sagt är bra åker med en bestämd knuff tillbaka in på hyllan. Vilka faktorer är det som påverkar ungdomars val av skönlitteratur? Frågan utgör utgångspunkt för den här uppsatsen.

I Umeå kommun genomfördes ett projekt kallat Barns smak under läsåret 2006/2007. Projektet genomfördes av Kerstin Lindgren Institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen vid Umeå universitet och Eva Norlinder fil dr i litteraturvetenskap/barnlitteratur länsbiblioteket Västerbotten. Projektet hade även Kulturrådets stöd. Barns smak hade som syfte att undersöka just de faktorer som Anette Årheim i sin avhandling *När realismen blir orealistisk* (2007) menar vara en lucka i den didaktiska forskningen nämligen faktorer som bokomslag och baksidestexter.

”Utforskat ur ett didaktiskt perspektiv är i vilken mån och hur dessa instanser mellan texten och läsaren - exempelvis bokomslag, baksidestexter och en idag tämligen aggressiv markandsföring av populära författare- styr unga läsares val av litteratur och inte minst receptionen av den.” (Årheim 2007 s20) Lindgren/Norlinders undersökningar riktade sig mot sju klasser i åk 3 och 5 i Umeå kommun. Min egen undersökning har skett i två åttondeklasser på Västangård skola i Umeå. Jag är medveten om att det finns fler faktorer som påverkar ungdomars val av litteratur men med tanke på uppsatsens omfång och ”bristen på” didaktisk forskning kring just dessa faktorer har jag valt den här avgränsningen.

Målet för min undersökning har varit att ge mig själv och andra svensklärare mer kunskap om vad som ligger bakom ungdomars litteraturval. Genom den kunskapen får jag större möjligheter att påverka mina elever och locka till läsande. Undersökningens mål har även varit att göra ungdomarna mer medvetna om vad som gör att de väljer en viss litteratur medan de ratar en annan och kanske också locka någon att våga sig på en bok vars bokomslag till en början tycks ”suga”.

Metod

För att svara på mina frågeställningar har jag genomfört en läsvaneundersökning i två klasser i årskurs 8. Klasserna finns på Västangård skola i Umeå, en skola som ligger i området Umedalen. Eleverna kommer dels från stadsdelen Umedalen och dels från landsbygden. I varje klass går 24 elever och fördelningen mellan könen är relativt jämn vilket jag såg som en positiv faktor. I varje klass finns tre elever med annat modersmål än svenska men bara en elev får betyg i svenska som

andraspråk. Om man ser till hela Västangård så är antalet elever med annat modersmål än svenska väl överensstämmande med åttorna i min undersökning.

Eleverna genomförde enkäten samtidigt och jag uppmanade till ärlighet. En av svårigheterna med den här typen av aktionsforskning är att vara undervisande lärare samtidigt som jag genomför undersökningar och samtal. Makten ligger så tydligt hos mig och det finns en risk att eleverna inte svarar vad de tycker utan vad jag förväntar mig att de ska tycka. Jag har varit tydlig med att enkäter och röstningar inte påverkar betygen på något sätt. I så stor utsträckning som möjligt har jag under genomgångar och omröstningar försökt att vara åskådare och iakttagare. För att underlätta detta har jag haft hjälp av Wiveca Uhlander som är skolbibliotekarie vid Umedalen bibliotek. Det är Wiveca som hållit i lektionerna när vi genomfört omröstningar.

Projektet har genomförts enligt följande. Vid ett första tillfälle informerade jag om projektet och eleverna fyllde i läsvaneundersökningen. Vid ett andra tillfälle presenterade Wiveca 15 titlar och bokomslag med hjälp av storbildsprojektor och eleverna genomförde en omröstning om vilken bok de på dessa grunder skulle vilja läsa. Vid det tredje tillfället så läste Wiveca upp de 15 böckernas inledningar med alla identifierande ord borttagna och eleverna genomförde sedan ytterligare en omröstning. För att minska kamrättröstning så genomfördes samtliga/genomgångar omröstningar under tystnad. Efter detta delades eleverna in i fyra grupper/klass där de fick läsa de böcker som röstats fram. Projektet har på sätt och vis varit en del av undervisningen och boksamtalen har varit betygsgrundande. Då har det varit elevernas individuella prestationer som bedömts och inte de faktorer jag har undersökt.

Litteraturgenomgång

Jag har haft god hjälp av *Fallstudien som forskningsmetod* av Sharan B Merriam (2006). Merriam menar att fallstudien är en metod som väl lämpar sig för att använda både kvantitativa och kvalitativa undersökningar. Det är också den metod jag valt att använda mig av. Jag har genomfört tre kvantitativa undersökningar, läsvaneundersökning, en omröstning utifrån bokomslag och en omröstning utifrån inledning. Mina boksamtal menar jag är kvalitativa där jag i så stor utsträckning som möjligt försökt att iaktta ett förhållningssätt med mig som deltagande observatör. Merriam menar att det då krävs att forskarrollen då bli underordnad och att man får kompromissa med kvaliteten på den information man får in. Merriam skriver att forskaren som deltagande observatör nästan har ett schizofrent uppdrag och att den mer kvantitativt inriktade forskaren får svårt att hantera detta. (Merriam s106)

Under läsåret 2006/2007 genomfördes ett pilotprojekt i Umeå kommun med stöd av kulturrådet. Projektet kallades Barns smak och sammanlagt deltog sju klasser i år 3 och 5. Projektet tog sin utgångspunkt i att flera undersökningar visat på ett sjunkande läsintresse bland barn samt ett sjunkande resultat vad gäller läsförståelse. Syftet med projektet var att stimulera barns läsning, göra dem medvetna om faktorer som påverkar deras val av litteratur men även att erbjuda lärare/pedagoger fortbildning. Lindgren/Norlinder har fördelat de utvalda klasserna på två skolområden som de kallar Norr och Söder. När det gäller attityd till läsning så kom Lindgren/Norlinder fram till att flickorna i slutet av åk 2 i båda skolområdena är positiv och bland pojkarna i samma ålder så finns en spridning från tråkigt och jobbigt till kul och intressant. I slutet av år 4 så skiljer sig skolorna åt. Attityden till läsning är påtagligt positiv i Söderskolan och mer läsintresserad än Norrskolan.

Lindgren/Norlinder kom också fram till att många elever i år fem var känsliga för om bokomslagen såg barnsliga ut och i år 5 var eleverna även mer känsliga för kommentarer från kamraterna. Man kom även fram till att eleverna saknar ordförråd när det gäller att samtala om skönlitteratur. Kommentarer blir bra, spännande, tråkig men saknar ytterligare motivering. Flickor ger till viss del mer fylliga kommentarer och kan ibland referera till andra böcker.

Anette Årheim skriver i sin avhandling *När realismen blir orealistisk* (2007) att meningen med en text är något som uppstår/händer i mötet mellan författaren, texten och läsaren. I en alltmer medieorienterad värld med mängder av bilder så har ungdomar (Årheims undersökning är inriktad på gymnasieungdomar) i en allt större utsträckning börjat läsa vad Årheim betraktar som faktionslitteratur. Med detta begrepp menar Årheim litteratur som ger anspråk på en sanning om verkligheten och som av förlagen marknadsförs som "sanna" berättelser. Årheim tar i sin avhandling upp *Gömda* av Liza Marklund som ett exempel på faktionslitteratur samt *Pojken som kallades Det* av Dave Pelzer. Årheim menar också att man som svensklärare i en strid ström av ny litteratur och i ett försök att nå styrdokumentens strävansmål att eleven skall läsa av egen lust har tagit in denna litteratur i undervisningen i en allt högre utsträckning. I sin avhandling beskriver Årheim även att lustläsa och en kritisk attityd till det lästa ofta är svårt att förena vilket ställer till problem för lärarna. Det lästa redovisas genom korta diskussioner eller skrivna recensioner och någon djupare analys och kritiskt förhållningssätt är främmande för de elever som Årheim följt i sin avhandling. Tvärtom så menar ungdomarna att de genom sitt läsande av faktionslitteratur fördjupar sina kunskaper om verkligheten, om sanningen bakom samtidsproblem.

Årheim har i sin avhandling kommit fram till att den faktionslitteratur hon koncentrerat sig på alla har gemensamma faktorer när det gäller omslaget. Samtliga böcker som förekommer i Årheims avhandling, *Gömnda*, *Pojken som kallades Det*, *Sanningen om Pela* och *Hon går genom bilden ut ur tavlan*, har ett fotografi på omslaget. Samtliga omslag visar en del av ett ansikte. Årheim menar att bokförlagens säljavgdelningar har det mesta att säga till om när det gäller bokomslagets utformning och de tänker inte ändra ett vinnande koncept. Samtliga undersökta böcker i Årheims avhandling ger också på sina omslag bilden av att vara sanna berättelser i form av text som ”En sann historia” (*Gömnda*) eller ”En fruktansvärd och sann berättelse” (*Pojken som kallades det*). Både *Gömnda* och *Pojken som kallades det* är säljsuccéer så det finns ingen anledning att förändra något.

När jag delade in eleverna i grupper och fördelade böckerna som skulle läsas utgick jag från mina kunskaper om elevernas läsnivå jag har sedan tidigare. Pia Wegendal Wallin använder sig av Appelyards läsfaser när hon beskriver ett antal unga läsare i *Litterat? Så klart! Eller?*(1997) I den första fasen ses läsaren som någon som leker. I den andra fasen ser läsaren sig själv som bokens hjälte/hjältinna. I den tredje fasen är läsaren en tänkare och Appelyards menar att tonåringarna befinner sig i detta stadium. I den fjärde fasen är läsaren en tolkare och i den femte och sista fasen fungerar läsaren som en pragmatiker som kan variera sin läsning och gå in i de tidigare faserna allteftersom det finns behov. Appelyards faser går samtliga läsare igenom, de är inte avhängiga ålder men man kan inte komma till en ny fas utan att ha gått igenom den tidigare. Jag har inte fördelat böckerna utifrån vad eleverna valde vid omröstningarna eftersom omröstningarna var anonyma. I de båda klasserna varierar läsvanan och jag vill hävda att de flesta eleverna inte riktigt passar in i vad som krävs för ”läsare som en tänkare”. Många av eleverna talar också om i den läsvaneundersökning jag genomförde att de inte läser något alls utöver det jag ålägger dem att göra i skolan. Självklart är spridningen när det gäller läsvana bland eleverna stor. Jag har elever som läser långt mer än jag varje vecka men själva mängden lästa böcker är inte avgörande för vilken typ av litteratur man klarar av.

I min slutdiskussion använder jag mig av två författare som påverkat mig oerhört i min roll som lärare, nämligen Keene & Zimmermann *Tankens mosaik*. Dessa författare skriver inte om vilka faktorer som påverkar ungdomars val av litteratur, de skriver om hur man kan skapa ett klassrum som är språkstimulerande och hur jag som lärare kan lägga upp min undervisning för att nå läroplanens mål om elever som läser av lust. Keene & Zimmermann beskriver dels vad som händer när barn lär sig läsa men delger också en metod för hur jag i skolan kan träna och utveckla elevernas läsförståelse. Centralt för författarna är också att jag som lärare i allt bör vara en förebild

för mina elever. Om jag säger att det är viktigt och roligt att läsa måste jag i praktiken visa att jag läser.

Läsvaneundersökning

Med tanke på uppsatsen syfte och mål har jag valt att fokusera på de frågor i läsvaneundersökningen jag menar har direkt relevans. Jag redovisar och diskuterar frågan Vad tycker du om att läsa? Elevernas inställning till och erfarenhet av läsning spelar roll för hur de griper sig an och klarar av läsundervisningen. Det spelar också en roll för vilken erfarenhet de kan tänkas ha av att samtala kring böcker. I samband med att jag redovisar den här frågeställningen redovisar jag även frågan Tycker du själv att du är bra på att läsa? Även denna fråga visar på elevens inställning till läsning.

Jag väljer också att redovisa den fråga som rör vilken typ av litteratur som åttondeklasserna väljer om de får välja själva. Frågeställningen har relevans på så sätt att min undersökning syftar att undersöka faktorer som påverkar ungdomars val av litteratur och i denna fråga får eleverna välja fritt bland ett antal genrer.

Av 46 elever i åk 8 har 39 elever deltagit i läsvaneundersökningen. Jag har valt att se på mina åttondeklassare som en enhet. Jag särredovisar inte klasserna men kommenterar kring flickors och pojkars olika svar.

På frågan Vad tycker du om att läsa? Svarar en majoritet, 24 av 39, att de tycker att det är kul och spännande eller att de tycker att det är avkopplande. En majoritet är alltså positivt inställda till läsande. Av de positiva svaren så är fler flickor än pojkar men differensen är inte stor. 15 av 39 tycker att läsning antingen är jobbigt och drygt eller tråkigt. Här är majoriteten pojkar. Av dem som svarat att läsning är jobbigt och drygt är nio pojkar. Det överensstämmer med det faktum att i de båda åttondeklasserna går åtta pojkar med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi vilket för övrigt är en ganska stor andel.

Undersökningen visar att de elever som är positiva till läsning läser mer hemma än de som har en negativ inställning till läsning. Av de 24 eleverna med en positiv syn på läsning har alla utom tre angett att de läser varje dag. Tre elever ha angett svarsalternativ någon gång i månaden och en av dessa har lagt till kommentaren att det beror på om denna har någon bok.

Av de elever som har en negativ syn på läsning har två angett att de aldrig läser hemma, fem anger att de läser varje vecka medan två läser varje dag. Det som förvånade mig mest är de två elever som trots att de angett att det är jobbigt och drygt läser varje dag.

22 av de positivt inställda eleverna ser sig själva som duktiga läsare. Två elever svarar nej på frågan om de tycker att de är duktiga läsare, en pojke och en flicka. Flickan har lagt till den egna kommentaren ”ibland”.

Hos den mer negativt inställda gruppen tycker åtta elever att de är duktiga läsare medan sju svarar att de inte ser sig som duktiga. Även här ser jag en koppling till antalet dyslektiker bland dessa åttondeklassare.

På frågan Vad tycker du att en bra bok ska handla om? Blir två grupper synliga med klara preferenser. I den ena gruppen har samtliga ringat in svarsalternativet kompisar, skola, vardagsproblem. I den andra gruppen finns de elever som ringat in mysterier/deckare och häxor, trollkarlar, magi/fantasy. Två av eleverna har endast ringat in alternativet Hästar eller andra djur, båda är pojkar.

Undersökningen visar på en stor spridning av smak hos eleverna. Inom de båda grupperna har de flesta ringat in fler alternativ än ett. Det anser jag borde peka på att andra faktorer än genre spelar in då det gäller valet av bok, till exempel bokens omslag och inledning eller kompitips. Den tydliga grupperingen visar även på det min erfarenhet säger mig nämligen att många ungdomar läser i fantasy, de får både spänning och romantik i en bok. De som vill att böckerna ska handla om vardagsproblem har behov att känna igen sig, få en inblick i andras erfarenheter eller vill läsa ”en sann berättelse” som är på riktigt.

Valet av böcker

Jag gjorde urvalet av böcker i samråd med Wiveka Uhlander. Den viktigaste faktorn i valet av litteratur var den att eleverna i så stor utsträckning som möjligt inte skulle känna till böckerna i förväg. Detta begränsade urvalet till relativt nyutkommen ungdomslitteratur. På så sätt ville jag få så genuina svar och åsikter som möjligt när det gällde böckernas omslag. Det var även viktigt att den litteratur som vi skulle presentera för klasserna gav utrymme åt så många genrer som möjligt. Både flickor och pojkar skulle ha möjlighet att hitta någonting som appellerade. Ytterligare något som jag tog hänsyn till i urvalet var att en del av litteraturen skulle vara lättläst. Ett problem som uppstod var att nästan ingen av böckerna fanns inläst på Daisy just på grund av att den var så

nyutkommen. Detta visade sig också få konsekvenser för några av eleverna med läs och skrivsvårigheter. Här nedan syns omslagen till de böcker som presenterades för eleverna. Numreringen är den som gällde då eleverna valde utifrån bokomslag.

Elevernas val utifrån bokomslag

När klasserna fick bokomslagen presenterade så fick de först se en detalj från omslaget. Wiveka som skötte presentationen medan jag observerade, försökte stimulera eleverna att skriva utförliga svar om vad de tänkte och tyckte kring det som de såg både när det gäller bild och typsnitt. Hon uppmanade alla att skriva självständigt och att det därför var viktigt att det var tyst i klassrummet. Detta resulterade i att det var ganska tyst i båda klasserna under presentationen och röstningen. Eftersom det var fråga om ganska många böcker så brast koncentrationen hos en del av eleverna på slutet. Hela presentationen och omröstningen tog ungefär 40 minuter. 40 elever deltog i omröstningen baserat på bokomslag, 22 pojkar och 18 flickor.

Tabell 1 Elevernas inställning till böckerna baserat på bokomslag

Bok	Pojkar Ja	Pojkar Nej	Pojkar Kanske	Flickor Ja	Flickor Nej	Flickor kanske
Mer än ögat ser	4	17	1	16	1	1
Oktober	2	20		9	9	
En natt på Daemon Hall	7	13	2	2	15	1
De starkare	8	12	2	15	3	
Ondvinter	10	11	1	7	11	
Glöm mig inte	9	12	1	13	5	
Fighting Spirit	10	12		1	17	
Djävulens märke	15	6	1	7	11	
Blod	6	15	1	9	8	1
Jag ser dig	4	17	1	2	16	
Gone	8	13	1	12	4	
Vampyrens märke	7	15		5	13	
Därhus	13	8	1	9	9	
Sista resan	8	17	1 ej svarat	10	8	
Känslan av att hoppa	6	15	1 ej svarat	12	5	1

Vid en snabb genomläsning av elevernas kommentarer till de olika bokomslagen så lägger jag märke till skillnaden mellan pojkar och flickors kommentarer. I stort sett alla flickor har skrivit hela meningar eller åtminstone flera ord till varje bokomslag som presenterats. Flickorna är också överlag mer positivt inställda till att läsa ett flertal av böckerna. Pojkarnas kommentarer sträcker sig i de flesta fall till ett eller två ord. Det finns dock några pojkar som bryter mönstret och svarar med hela meningar. Så långt följer dessa åttondeklassare mönstret från projektet Barns smak. Även där var flickorna mer ordrika än pojkarna.

I rutan där eleverna kryssade om de skulle kunna tänka sig att läsa boken så visar det sig precis som i läsvaneundersökningen att det inte finns så stora skillnader mellan pojkar och flickor. Både flickor och pojkar blandar ja med nej i stor utsträckning. Det finns endast en pojke som angett bara nej och ett kanske. Två av flickorna har angett två ja och resten nej. Det är svårt att dra några långtgående slutsatser av detta. Det kan vara så att de elever som gett ett fåtal ja inte känner att dessa bokomslag är särskilt lockande men hade varit mer positiva till andra bokomslag. Det kan också vara så att just dessa elever som sagt sig vara intresserade av att läsa få av böckerna är typiska ovana läsare och att de har en negativ inställning till läsning. Det kan vara så att dessa elever på läsvaneundersökningen

svarat att läsning är jobbigt och drygt och att de ser sig själva som svaga läsare. På grund av anonymiteten kan jag inte veta säkert.

Det bokomslag som flickorna varit mest positiva till är bok nummer 4, *De Starkare* av Inger Frimansson. Flickornas kommentarer varierar från ”meningsfullt” och ”spännande” till ”Den ser bra ut” och ”De se dårhus ut, å heje allti kul. Fast ja gilla inte folket däruppe”. Bokomslaget till *De starkare* är ett montage av två fotografier. Tolv pojkar säger att de skulle kunna tänka sig att läsa *De starkare*. Det är inte så stor differens mellan ja och nej sägare vilket kanske kan visa att omslaget appellerar till gruppen ungdomar istället för antingen pojkar eller flickor.

Tydligast negativ inställning har flickorna till bok nr 7 *Fighting Spirit* av Markus Zusak. Alla flickor utom en har sagt nej till att *Fighting Spirit*, de lämnar kommentarer som ”typisk killbok”. Några flickor har skrivit och kommenterat omslaget ”tecknat, ser tråkigt ut” ”gillar inte att det är så liten bild”. Av pojkarna har 10 stycken skrivit att de kan tänka sig att läsa bok *Fighting Spirit*. Bland dessa pojkar märks kommentarer som ”en bok om boxning” ”sportig” och ”den är sportig alltså är den bra”. Tolv pojkar är negativa till denna bok. Bland dessa finns kommentarer som ”sportig” och ”den ser konstig ut”. Här syns att bara för att pojkarna upplever att den handlar om sport så är det per automatik inte så att pojkar vill läsa den. En mer moderns syn på könen krävs alltså av mig som lärare än att bara rekommendera sportböcker till pojkarna. Intressant är att pojkarna i stort sett är överens om att det är en sportbok trots att de inte läst boken tidigare.

Flest pojkar har angett att de vill läsa *Djävulens märke* av Magnus Nordin. De har lämnat kommentarer som ”framsidan är fin”, ”stilig” och ”skräck”. Omslaget är tecknat men ger intryck av att vara ett fotografi. Titeln är mycket central. Flickorna är mer negativa till denna bok. De har också lämnat kommentarer som ”ser otäck ut” och ”skräck”. Både pojkar och flickor menar alltså att omslaget möjligen kan ange en genre, skräck eller rysare. En möjlig slutsats skulle kunna vara att pojkar är mer villiga att läsa den typen av böcker medan flickor är mer negativa.

Ser man på hur rösterna fallit ut när det gäller böcker med fotografier på omslagen och de som är tecknade så är flickorna övervägande negativa till böckerna med tecknade omslag. De flickor som är negativt inställda använder ord som ”verkar tråkig” och ”gillar inte”. De flickor som varit negativa till *En natt på Daemon Hall* är också negativa till Mårten Melins *Jag ser dig*. Anette Årheim som i sin avhandling skriver om att ungdomar helst av allt läser böcker med

verklighetsbakgrund eller vad de upplever vara verklighetsbakgrund skulle kunna få stöd för sin tes i min undersökning om jag menar att fotografier anger en viss verklighetsförankring.

När klasserna sedan skulle rösta så fick de bara lägga sin röst på en bok. Rösterna föll så att de omslag som var mest populära var i den ena klassen blev *Glöm mig inte* av Anne Cassidy och *Djävulens märke* av Magnus Nordin. I den andra klassen valdes *En natt på Daemon Hall* av Andrew Nance och *De starkare* av Inger Frimansson. Tre av omslagen är fotografier och visar dels på den trend inom förslagsvärlden som finns när det gäller omslag till ungdomslitteratur (Årheim) och dels på en överensstämmelse med det eleverna skrivit till omslagen på varje bok. Det anmärkningsvärda är att när eleverna kommenterade omslagen så var en majoritet av både pojkar och flickor negativa till *Daemon Hall* men att de när de fick lägga en röst ändå lade den på just den boken. Det skulle kunna visa på att det är titeln och genrekännedom som styr det valet och inte omslaget.

Elevernas val utifrån inledning

Under omröstningen utifrån böckernas inledningar så deltog 41 elever, 21 pojkar och 20 flickor. Eleverna fick höra inledningarna till varje bok. Vi valde att inte läsa baksidestexten eftersom det många gånger blir tydligt vilken bok det handlar om då. Wiveca som läste högt hade också avkodat inledningarna i de fall där det behövdes för att vi skulle få utlåtanden från eleverna som verkligen speglade vad de tyckte om inledningarna. För att ytterligare se till att eleverna valde efter det som de fick höra ändrade vi även om i ordningen vi presenterade böckerna. Utfallet av elevernas inställning ses i tabell 2.

Tabell 2 Elevernas inställning till böckerna baserat på inledning

Titel	Pojkar Ja	Pojkar Nej	Pojkar Kanske	Flickor Ja	Flickor Nej	Flickor Kanske
Blod	2	18	1	5	14	1
De Starkare	8	11	2	7	13	
Känslan av att hoppa	4	15		12	6	2
Mer än ögat ser	6	15		7	13	
Sista resan	7	12	2	12	8	
Glöm mig inte	5	15	1	4	16	
Fighting spirit	10	11		10	10	
Daemon Hall	14	5	2	12	8	
Vampyrens märke	9	11	1	10	10	
Jag ser dig	5	15	1	5	13	2
Oktober	10	9	2	12	6	2
Dårhus	8	13		9	10	1
Ondvinter	10	10	1	7	12	1
Gone	5	16		5	13	2
Djävulens märke	7	11	3	14	6	

När jag tittar på de kommentarer som eleverna skrivit om böckerna under uppläsningen så är flickorna mer ordrika än pojkarna. Flickorna skriver oftare än pojkarna hela meningar. Bland de vanligast förekommande kommentarerna är ”Den verkar intressant” eller ”Den verkar dålig”. En flicka har lämnat kommentarer som ”Jag skulle tröttna på den” och ”jag får inget grepp om vad den kommer att handla om”. Pojkarna har i de flesta fall endast lämnar enstaka ord som kommentarer, till exempel ”dålig”, ”tråkigt” eller ”spännande”. Varken flickor eller pojkar använder ord som mer visar på att de har kunskaper om litteratur. Det finns inget skrivet om berättarperspektiv och endast ett fåtal flickor har kommenterat kring vilken genre som boken skulle kunna tillhöra.

Vid en överblick över resultaten slås jag av det är så stor tyngd på den negativa inställningen. Killarna i synnerhet är oerhört negativa till de flesta böckerna. Det är endast en bok som fått fler ja svar än nej svar, *Daemon hall*. Flickorna är inte lika negativ till inledningarna men de har få tydliga favoriter. Kanske beror den negativa inställningen till att presentationen tog ganska lång tid. Det är jobbigt att bibehålla koncentrationen och lyssna under lång tid och dessutom skriva kommentarer. Det syns också på två elevsvar att de till de fem sista böckerna skrivit bara ja eller bara nej. Den negativa inställningen skulle också kunna förklarats genom att det är lättare att komma ihåg en bild, något man sett, än något man bara hört. Enbild säger mer än tusen ord.

Resultaten visar att flickor och pojkar många gånger röstat tvärt om som de röstat på bokomslagen. Den tydligaste positiva responsen från flickorna fick boken *Djävulens märke*. Det går nästan tvärt mot flickornas respons på bokomslaget. Pojkarna som varit positiva till att läsa boken visar här upp att de baserat på inledningen inte vill läsa den. *Glöm mig inte* som blev framröstad som en av de böcker man ville läsa fick övervägande negativa röster när inledningen lästes upp. Omslaget som visar en gammal och övergiven barnvagn verkar lockande medan inledningen tydligen inte var det.

Den klass som röstat på *Glöm mig inte* samt *Djävulens märke* när det gällde omslag valde denna gång *Känslan av att Hoppa* samt *En natt på Daemon Hall*. Den andra klassen som röstat på *En natt på Daemon Hall* och *De starkare* röstade på *Djävulens märke* och *Dårhus*. Klasserna valde alltså helt olika båda gångerna.

Boksamtalen

Inför arbetet med böckerna delade jag i de båda klasserna i sex grupper. Efter de val som eleverna gjort skulle *Djävulens märke*, *De starkare*, *Glöm mig inte* samt *En natt på Damon hall* läsas. På grund av svårigheter att få fram tillräckligt många böcker av varje titel tvingades jag ta in två andra

titlar, *Ondvinter* samt *Känslan av att hoppa*. Båda dessa böcker hade fått näst mest röster i klasserna. Jag fördelade böckerna efter läsvana vilket fick till följd att en av grupperna, de som skulle läsa *Daemon hall*, bestod av elever från båda klasserna. Ytterligare en svårighet när det gällde fördelningen av böckerna var att på grund av att böckerna var nytugivna fanns de inte att tillgå på daisy vilket gjorde att många av de elever som har dyslexi fick kämpa ordentligt för att orka och hinna med uppgiften. Till slut visade det sig att ändå att alla dyslektiker lyckats vilket var fantastiskt roligt.

Gruppernas sammansättning bestämdes alltså utifrån min uppfattning om elevernas läsvana. Appelyards läsfaser (Wegedal Wallin) och min kunskap om deras tidigare bokval gjorde att grupperna blev som de blev. Här spelade också min kännedom om böckernas krav på läsförståelse en roll. Det fick till följd att gruppen som läste *Djävulens märke* bestod av elever som jag visste skulle klara av att ta sig igenom 400 sidor medan grupperna som läste *Daemon Hall* och *Känslan av att hoppa* innehöll många elever med dyslexi på grund av att dessa böcker är relativt korta och handlingen enligt mig, enkel.

Tre av grupperna bestod grupper av både pojkar och flickor. De grupper som läste *Daemon Hall* och *Ondvinter* bestod endast av pojkar och de som läste *Glöm mig inte* och *Känslan av att hoppa* bestod endast av flickor. Det var nog inte medvetet från min sida eftersom jag inte i räknat ut om det var pojkar eller flickor som röstat på just dessa böcker. Snarare var det nog så att det är mina egna fördomar om titlar och om böckernas framsidor som gjorde att det blev som det blev. I efterhand när jag sammanställde statistiken visade det sig att det faktiskt var flera pojkar som skulle kunna tänka sig att läsa *Glöm mig inte*. Trots att jag egentligen vet att pojkar mycket väl kan tycka om böcker som har tjejer som huvudkaraktärer så faller jag i fällan och ger automatiskt sådana böcker till tjejer. En pojke som läst *Dårhus* sa att en av orsakerna till att han inte var så förtjust i boken att det var just en tjej som hade huvudrollen. Jag kan tänka mig att hade svårt att relatera till Lexis problem med smink och plattångar. En pojke som läst *De starkare* sa att han inte röstat på den boken när han sett omslaget eftersom det sett ut att vara en "tjejbok".

Inför boksamtalen fick jag också ta ställning till hur jag skulle dokumentera dessa. I samtal med eleverna bestämde jag mig för att inte spela in dem. Många elever såg det som ett hinder för att de skulle kunna tala fritt. Jag valde också att inte anteckna alltför mycket under samtalets gång. Istället satt jag en stund efter varje samtal och skrev ned hur jag uppfattat det som sagts. Jag upplevde att samtalen flöt bättre när jag inte skrev. Jag kunde vara med aktiv i mitt lyssnande. Vid liknande

samtal tidigare har jag alltid suttit och bedömt vad som sagts utifrån betygskriterier och jag kände att eleverna skulle hämmas i sina kommentarer om de såg att jag bedömde allt som de sa. Den här dubbla funktionen som lärare/forskare upplevde jag vara ganska svår att hantera när jag höll samtalen. Jag antar att det är den svårigheten som Merriam (1997) talar om när hon säger att man får till viss del ge avkall på kvaliteten när man är deltagande observatör.

Samtalen genomfördes under en veckas tid. Det var svårt att hitta tider som passade både mig och eleverna bra. Om jag höll samtalen då jag hade lektion i klasserna blev jag tvungen att lämna klassen och det är sällan en lyckad lösning. Det visade sig att resten av klassen fick mycket lite gjort och många sprang omkring i korridorerna och störde.

Något som förvånade mig i samtliga grupper var att nivån på samtalet blev högre än jag väntat mig. Samtliga grupper visade tydligt att de läst och förstått innehållet. Grupperna kunde redogöra för innehåll och karaktärer. De ställde relevanta frågor och frågorna besvarades oftast av gruppen och inte av mig. Boksamtal brukar vara svårt tycker jag och det brukar bli så att jag står för den mesta ”dialogen” men inte denna gång alltså.

36 av 46 elever deltog i boksamtalen. Den siffran skulle kunna betyda att 10 av eleverna inte läst sina böcker men så var inte fallet. Flera av eleverna var sjuk den dag som gruppen hade samtal och två av de tio eleverna är så kallade ”hemmasittare” och har uteblivit från undervisningen under stora delar av terminen. De elever som inte deltog i samtalen fick skriva ner sina tankar om boken. I skrivande stund är det tre av de tio eleverna som skulle göra den skriftliga uppgiften som ännu inte har gjort det.

I varje grupp diskuterade vi kring omslaget till den bok de valt. Många kom inte ihåg vilket omslag de röstat på. En tjej mindes dock att hon valt omslaget till *De starkare* och att hon nu fått läsa den. Samtliga grupper var rörande överens om att omslaget är viktigt när de ska välja en bok i biblioteket. En flicka i gruppen som läst *Glöm mig inte* säger att omslaget är viktigt och att hon inte ens skulle vända på boken om hon inte tyckte om omslaget. I gruppen pojkar som läst *Daemon hall* kommer det fram att de alla tycker om omslaget till den boken därför att det tycker att det passar ihop med innehållet. Det är en slutsats de kan dra först efter att ha läst boken vilket blir något av en paradox eftersom flera av dem inte skulle ha läst boken överhuvudtaget om de sett bokens omslag i biblioteket.

Alla grupper fick frågan om de kunde tänka sig att låna boken i biblioteket om de bara såg omslaget. I gruppen som läst *Djävulens märke* säger två elever kanske om de hade fått läsa baksidan också. Fyra i den gruppen säger dock tydligt nej. Bland de flickor som läste *Glöm mig inte* hade tre ställt tillbaka boken på hyllan igen trots att de efter att ha läst den var ganska positiva till den. I denna grupp kommer också synpunkten att man om man inte tycker så mycket om att läsa, fäster ganska stor vikt vid omslaget. En klar majoritet av alla elever skulle åtminstone försöka sig på att läsa en bok som jag rekommenderat endast baserat på bokens omslag och möjligen baksidan. Jag uppfattar det som det avgörande för mina elever, mitt ord som lärare betyder oerhört mycket.

Boksamtalen gav inga besked om huruvida inledningarna till böckerna är avgörande i valet av litteratur för högstadieungdomar. I två av grupperna, *Ondvinter* och *Känslan av att hoppa*, så pratade eleverna om att inledningarna är viktiga och flera nämnde att de slutat läsa böcker efter det att inledningen varit ”tråkig”. I gruppen som läst *Djävulens märke* var en av invändningarna som kom fram just att inledningen var seg, ”att det inte hände så mycket”. En av eleverna i den gruppen hade gett upp boken om det inte varit för att det var ett måste att läsa den. Den här metoden för att samla in fakta och skapa grund för kunskap om inledningars vikt har inte varit fördelaktig. Den kvantitativa delen där eleverna fick höra inledningarna upplästa ger en tydligare bild än mina samtal, anser jag.

Slutdiskussion

Totalt sett visar min läsvaneundersökning att en majoritet bland eleverna har en positiv inställning till läsande och en positiv bild av sig själva som läsare. Detta överensstämmer med vad projektet *Barns smak* (Norlinder/Lindgren) kom fram till. Flickor är i högre grad positivt inställda än pojkar. Differensen mellan flickor och pojkar kan till viss del förklaras av den höga andel pojkar med dyslexi. Läsvaneundersökningen visar även på en överensstämmelse mellan de som uppfattar läsning som något jobbigt och tråkigt och på dem som säger att de tycker att de är dåliga läsare.

Läsvaneundersökningen visar en tydlig gruppering i läspreferenser hos eleverna. Det finns en tydlig grupp som föredrar kompisar/skola/vardagsproblem och en grupp som föredrar fantasy/skräck/rysare/magi. God kännedom om elevernas preferenser är absolut nödvändig som lärare. Om jag känner till vad mina elever tycker om har jag lättare att rekommendera lämplig litteratur. Detta gäller förstås bara de elever som har tydliga preferenser och faktiskt läser. Jag når knappast de elever som säger att läsning är jobbigt och tråkigt genom att känna till vad de tycker om

att läsa. Flera av dessa elever säger också att de bara läser om jag säger att de måste, de läser sällan eller aldrig hemma.

Urvalet av böcker blev lyckat. Få elever hade tidigare kännedom om böckerna precis som jag velat. Endast ett fåtal elever var alltså färgade av åsikter om böckernas omslag och inledningar i förväg. Böckernas omslag visar ganska tydligt den trend som finns inom förlagsbranschen (Årheim) där man väljer att använda sig av fotografier på olika sätt. Detta bör tilltala de elever som vill läsa böcker med tema vardagsproblem. En nackdel med att använda mig av nyutkomna böcker var att de inte fanns att tillgå på daisy. Det måste ha inneburit ett hinder för de av eleverna som har dyslexi. Trots detta så deltog samtliga dyslektiker i boksamtalen där de visade att de läst och förstått innehållet.

De kommentarer som eleverna lämnade under genomgången inför omröstningen på bokomslagen och kommentarerna till valen efter att ha hört inledningarna läsas upp, visade att flickorna var medordrika i sina kommentarer. Detta överensstämmer med resultaten av projektet Barns smak (Lindgren/Norlinder) Flickorna lämnade i högre utsträckning kommentarer i form av hela meningar eller flera ord. Pojkarna lämnade överlag ganska få ord för att beskriva omslaget och sin inställning till det. Både flickor och pojkar var mer negativt inställda till omslagen som är tecknade. Även detta visar alltså att ungdomar föredrar böcker med vad de upplever vara verklighetsanknytning. Möjligen kan man också fundera om de tecknade omslagen lättare upplevs som barnsligare.

Den största skillnaden mellan kommentarerna på omslagen och kommentarerna på inledningarna var att eleverna var så mycket mer negativt inställda till så många av böckerna när de fick höra inledningarna. Det är svårt att exakt förklara vad det kan bero på. Det kan vara så att eleverna inte kunde koncentrera sig under högläsningen av inledningarna, den tog längre tid än genomgången på bokomslagen. Det kan också vara så att bilderna på omslagen talar mer till eleverna, en bild säger mer än tusen ord.

I sammanställningen av hur elevernas inställning till de olika böckerna är baserat på inledning visar det sig att resultatet ibland går tvärt mot hur ungdomarna tyckt om samma boks omslag. Till exempel var omslaget till *Glöm mig inte* mycket populärt medan bokens inledning inte var det. Ett tydligt exempel på att omslaget lockar läsare medan en inledning utan bild inte gör det. I omröstningarna visade det sig att klasserna röstade på olika böcker.

Boksamtalen förstärkte det kommentarerna kring böckernas omslag och inledningar antytt, att eleverna lägger stor vikt vid bokomslagen. Däremot framkom det inte under samtalen om inledningarna är viktiga i valet av litteratur. Någon elev påpekade att de skulle ha slutat läsa *Djävulens märke* om det inte hade varit ett ”tvång” att läsa hela boken. I gruppen som läst *Daemon hall* var det flera elever som tyckte att omslaget passade ihop med innehållet. En majoritet av eleverna skulle låna en bok i biblioteket baserat på omslag om jag hade rekommenderat den. Det visar att mina elever lägger stor vikt vid vad jag som lärare säger, de har förtroende för mig helt enkelt.

Övrigt för mig var också att boksamtalen höll så hög nivå som de gjorde. Ungdomarna tog stort ansvar för samtalet och jag kunde ha rollen av deltagande observatör. Detta skiljer sig från vad Barns smak kom fram till och det beror på att jag haft en annan målgrupp. Norlinder/Lindgren upplevde att deras elever saknade ord för att beskriva det som de sett och läst. Jag ser alltså att det inte gäller mina elever åtminstone inte under boksamtalen. Det är positivt att eleverna gjort framsteg när det gäller att samtala om böcker.

När alla undersökningar och samtal är avslutade tycker jag att jag kan säga att bokomslagen är en viktig faktor när eleverna ska välja skönlitteratur. Några elever sa under ett boksamtal att de trodde att bokomslaget spelar större roll om man inte tycker om att läsa eller som jag kanske skulle säga, om man inte är så läsvan. Om eleverna inte tycker om omslaget kommer de inte att vända på och läsa baksidestexten och än mindre öppna boken och läsa inledningen. I sammanhanget blir det också mycket tydligt vilken stor del av en svensklärares uppdrag som måste bestå i att läsa ungdomsböcker. Keene & Zimmermann (*Tankens mosaik*) menar att man som lärare ska vara förebild för sina elever och jag är helt överens med dem om detta. En förebild som inte har läst eller läser ungdomslitteratur blir inte trovärdig.

Med min utökade kunskap om faktorer som påverkar ungdomars val av skönlitteratur har jag fått fler redskap i mitt arbete att locka mina elever till läsning. Om ett bokomslag ser tråkigt ut, är tecknat eller möjligen ser barnligt ut, är det viktigt att jag förmedlar handlingen till eleverna. Det enda sätt jag kan göra det på är genom att ha läst boken själv. I och med boksamtalen har jag också fått tillfälle att öva det jag tycker är svårast som svensklärare. Jag blev förvånad över vilket ansvar eleverna tog för samtalet och att det faktiskt kändes som att vi samtalande, att jag var en jämställd deltagare. Jag kommer att ta med mig det här sättet att jobba och använda mig av relativt små grupper när jag har boksamtal.

Litteraturförteckning

Meeriam, Sharan B, (2006) *Fallstudien som forskningsmetod*, Studentlitteratur

Lindgren, Kerstin; Norlinder, Eva (2007) *Barns smak – att välja sin läsning*

Wegedal Wallin, Pia (1997) *Litterat? Så klart! Eller?* Malmö Institutionen för metodik och ämnesteor

Årheim, Anette (2007) *När realismen blir orealistisk – Litteraturens ”sanna historier” och unga läsares tolkningsstrategier*, Växjö University Press

Keene, Ellin Oliver; Zimmermann, Susan (2003) *Tankens mosaik*, Media Print Uddevalla

Bilderna på bokomslagen är tagna från Wiveca Uhlanders Power Point som användes då vi presenterade dessa för eleverna.